

(AGORA 210; JCL; vrijdag 8 juni 2018)

Prof. dr. Jos Claessen

Hoogleraar Onderwijs aan het Welten-Instituut van de Open Universiteit te Heerlen

Agora en de eindexamens: een eerste balans

1. Inleiding

Het schooljaar 2017-2018 is een *opmerkelijk* jaar voor Agora. Vier jaar eerder is Agora gestart als middelbare school in Roermond met een heel eigen en uniek onderwijsconcept: een school waarin ieder kind uniek is, waarin ieder kind recht heeft op een eigen leerroute, waarin alle leerlingen van vmbo tot en met gymnasium welkom zijn en waarin elke leerling een diplomagarantie krijgt op het niveau van het advies van de basisschool. Het is een school zonder lessen en zonder rooster, zonder cijfers en zonder rapporten. Het is ook de school waar de coach van de leerlingen een centrale rol heeft. Inmiddels zijn vier jaar verstreken en dat betekent dat de eerste Agora-leerlingen hun eindexamen kunnen afleggen. Eindexamens vormen nog steeds de formele sluitsteen van het Nederlandse stelsel voor voortgezet onderwijs en dat geldt onverminderd ook voor Agora. Bovendien heeft Agora zelf een diplomagarantie afgegeven.

Het zal geen verbazing wekken dat met meer dan normale belangstelling wordt uitgekeken naar de eerste examenresultaten. “Het jaar van de waarheid. De eerste lichting Agora-leerlingen in Roermond doet examen. Levert het persoonlijk onderwijs ook voldoende kennis op voor de eindexamens? Het hele land kijkt mee” (De Limburger, 8 februari 2018). “Dit jaar volgt de lakmoesproef: lukt het de eerste leerlingen om hun eindexamen te behalen” (Trouw, 3 april 2018).

Inmiddels zijn de eindexamens (afgezien van de herkansing) geweest en kan een eerste balans worden opgemaakt. In een latere fase volgt een meer uitvoerige rapportage.

In deze bijdrage willen we een eerste en voorlopig antwoord geven op de volgende vier vragen:

- hoe zijn de Agora-leerlingen voorbereid op hun eindexamen?
- welke examens doen de Agora-leerlingen?
- wie zijn die Agora-leerlingen die nu examen doen?
- wat zijn de examenresultaten van deze eerste generatie Agora-leerlingen?

2. Van het Agora-concept naar de voorbereiding op het eindexamen

Het werken aan eigen en inhoudelijk zelf gekozen projecten vormt binnen Agora de ruggengraat van de persoonlijke leerroute. Voor het opzetten en uitvoeren van deze projecten (challenges geheten) is een heel eigen en uitgewerkte “Agoriaanse” systematiek ontwikkeld. Leerlingen maken deel uit van een groep van ongeveer 15 leerlingen die persoonlijk begeleid worden door een coach. De groepen leerlingen zijn heterogeen samengesteld naar onderwijsniveau (Vmbo t/m Vwo én naar leeftijd (11 t/m 17 jaar). Na een aantal Agora- jaren bereiken leerlingen de fase dat toekomstperspectief en eindexamen in hun gedachten concrete vormen gaan aannemen. Als duidelijk is op welke wijze

leerlingen hun schoolloopbaan willen afsluiten maken ze bij de start van het volgende schooljaar de overstap van Agora naar de Examengroep en de bijbehorende voorbereiding op het examen.

Het schooljaar 2017-2018 was het eerste jaar van deze Examengroep en de aanloop naar het eindexamen. Conceptueel waren er vooraf de volgende "uitgangspunten":

- de examenleerlingen komen in een aparte Examengroep, waarbij iedere leerling zijn eigen examenplannen heeft. Leerlingen concentreren al hun energie op hun eigen examenonderdelen en op niets anders;
- de Examengroep heeft een eigen coach / mentor die dagelijks aanwezig is, die in detail per vak de voortgang van elke leerling volgt, die -waar nodig- mede stuurt en plant en die als probleemoplosser optreedt;
- per examenvak is er een bevoegde docent –aangeduid als de "vak expert"- beschikbaar die met elke leerling apart het examentraject uitzet. Het is ook deze vak expert die verantwoordelijk is voor de onderdelen van het School Examen (SE);
- het is aan de vak experts om voor hun eigen vak de specifieke voorbereiding op het examen in te vullen.

De praktijk van het eerste examenjaar was verre van eenvoudig (en dat was ook niet de verwachting).

Voor de leerlingen was het een hele ingrijpende overgang van een grote mate van vrijheid naar afspraken, regels, vakken, toetsen, huiswerk, van buiten leren, deadlines, cijfers en examenopgaven.

Voor de vak experts was het zoeken naar een praktische en resultaat gerichte voorbereiding van iedere individuele leerling op het komende examen. In de aanpak van de vak experts was er een grote variëteit: lesmethoden versneld doorlopen / examenopgaven maken / syllabi bestuderen / veel praktische oefeningen doen / samenvattingen laten maken / korte colleges geven / specifieke vaardigheden trainen etc. Wat alle vak experts gemeenschappelijke hadden, was hun nadrukkelijke focus op de exameneisen van hun vak: hoe kunnen we deze leerlingen zo goed mogelijk in stelling brengen en welke aanpak biedt daarbij de meeste kansen op succes?

Voor de coach / mentor van de eerste Examengroep was het uiteraard ook een enerverend jaar: weliswaar een Examengroep maar primair een verzameling van individuele leerlingen met hun eigen examenvakken, balans zoeken tussen sturing en eigen verantwoordelijkheid, weg leren vinden binnen de complexe regelgeving van eindexamens, grote diversiteit in mate van zelfregulering van leerlingen, oplossen van de vele ad hoc knelpunten, grote arbeidsintensiviteit in het volgen en bijsturen tot in de kleinste details van de voortgang van de leerlingen etc.

De Examengroep van het schooljaar 2017/2018 was de eerste groep die deze overstap maakte van Agora naar het formele examentraject. Organisatie, werkwijze, personele bezetting, inhoudelijke invulling door de vak experts moesten allemaal *from scratch* worden bedacht en ingevuld. Agora heeft dat gedaan (voorbereiding op het eindexamen in een tijdsbestek van 8 maanden !) en dat is een prestatie van formaat (welke op zich zelf ook weer stemt tot nadenken).

Welke voorlopige lessen m.b.t. tot de voorbereiding op het examen zijn nu te trekken uit dit eerste jaar?

Deze overgang was in meer dan een opzicht leerzaam voor zowel Agora als voor de Examengroep:

**aansluiting verbeteren in termen van basiskennis en basisvaardigheden*

De afstand tussen de specifieke inhoud en vaardigheden voor het eindexamen en het inhoudelijke aanbod binnen Agora is groot. Vaardigheden als tekstanalyse, samenvatten, schrijven, beoordelen van teksten e.d. zijn basic tools die op een Agoraanse wijze ingevlochten zouden moeten worden binnen Agora. Dat geldt niet alleen voor het Nederlands, maar ook voor het Engels. Ditzelfde geldt ook voor basale kennis en basisvaardigheden op gebied van rekenen en wiskunde.

**verbindingen leggen tussen challenges in Agora en examenonderdelen*

Wanneer het examenperspectief van Agora-leerlingen meer concrete vormen begint aan te nemen zouden de leerlingen in de keuze en uitwerking van hun challenges een relatie kunnen leggen met de mogelijke examenonderdelen. De inhoudelijke overgang wordt daardoor versoepeld.

**meer focus leggen op zelfsturing en studiediscipline*

Het studeren binnen de Examengroep is van een andere orde als binnen Agora en veronderstelt dat leerlingen met een grote mate van zelfstandigheid hun studieproces plannen, organiseren en ook uitvoeren.

**de organisatie van de Examengroep*

Bij de organisatie van de Examengroep gaat het om een veelheid van aspecten zoals: de organisatie bij de snel groeiende aantallen leerlingen in de komende jaren; het lering trekken uit de ervaringen van de eerste generatie vak experts; de relatie tussen de vak experts en de coaches van Agora; de bekostiging etc.

3. De vorm van het eindexamen

Bij eindexamens is het gangbare beeld dat van een groep leerlingen in het laatste jaar van een schooltype (Vmbo, Havo etc.) die in een klassikale organisatie zijn voorbereid op het School Examen (SE) en het Centraal Examen (CE) en waarvan na het eindexamen blijkt welke leerlingen al dan niet voor het *examen als geheel* in één jaar geslaagd of gezakt zijn.

Minder bekend en ook minder frequent voorkomend is het Centraal Examen in een eerder leerjaar (zie artikel 37a van het Eindexamenbesluit VO). Leerlingen kunnen ook al in het voorlaatste jaar worden toegelaten tot het Centraal Examen in één of meer vakken van het eindexamen. Dat betekent dat een leerling al in het voorlaatste jaar een of meer examenvakken *volledig* kan afsluiten (dus zowel het SE als het CE). In het laatste jaar heeft hij of zij dan ook geen omkijken meer naar die vakken. Deze vorm wordt in het examenjargon aangeduid met *vervroegd eindexamen*.

Een derde en weer meer bekende variant is het *Staatsexamen* voor een specifiek vak uit het voortgezet onderwijs. Een Staatsexamen staat los van een school. Deelnemers nemen op een aparte locatie en op hetzelfde tijdstip deel aan het hetzelfde vak-CE als alle andere leerlingen. *Daarna* volgt nog het SE bij examinatoren die de deelnemer vooraf niet bekend zijn. Bij een succesvoller afsluiting krijgen de deelnemers een certificaat voor het betreffende vak (jaarlijkse aantal certificaten ligt in de orde van 26.000). Deze certificaten blijven een aantal jaren geldig. Deelnemers kunnen deze deelcertificaten aan elkaar rijgen tot het moment dat ze een volledig examenpakket hebben verzameld en dan laten omzetten in een regulier diploma. Het aantal leerlingen dat de route van het Staatsexamen volgt om op deze wijze hun vo-diploma te behalen (het aan elkaar rijgen van deelcertificaten) is heel beperkt.

Doordat de voorbereiding op het eindexamen binnen Agora geïndividualiseerd is en geen klassikale organisatie kent, maakt een behoorlijk aantal examenleerlingen gebruik van de tweede variant (vervroegd examen) en derde variant (Staatsexamen). Leerlingen van andere scholen kunnen dat in theorie ook, maar de klassikale organisatie elders vormt vaak een moeilijk te nemen hindernis. Een “gepersonaliseerde” voorbereiding op het eindexamen maakt het dus mogelijk dat leerlingen meer mogelijkheden hebben in het kiezen van een examenvariant.

Hoe zit het nu met de examenkeuze van de eerste generatie Agora-Leerlingen?

In totaal namen 17 kandidaten van Agora deel aan *enigerlei vorm van examen*.

De verdeling van de examinandi was als volgt:

**Regulier, volledig examen in één jaar (=standaard variant)*

N = 6 deelnemers

4 x Vmbo op verschillende niveaus

2 x Havo

**Vervroegd examen*

N = 9 deelnemers

2 x Vmbo

4 x Havo

3 x Vwo

Aantal vakken: varieert van 1 tot 5

**Staatsexamen met deelcertificaten*

N = 2 deelnemers

1 x Vmbo

1 x Havo

Aantal vakken: varieert van 2 tot 5

Het blijkt dus dat de examenkandidaten van Agora de geboden flexibiliteit in examenvarianten royaal omarmen. In discussies over eindexamens wordt vaak gepleit voor meer flexibiliteit. Agora laat zien dat binnen de huidige regelgeving heel veel mogelijk is. Tegelijkertijd wordt daarmee de vergelijkbaarheid met examenresultaten elders er niet eenvoudiger op.

4. De deelnemers aan het examen

Een “gewone” eindexamenklas bestaat gewoonlijk uit leerlingen die een aantal jaren geleden samen in dezelfde brugklas van dezelfde school zijn begonnen. Er zijn leerlingen blijven zitten, er zijn leerlingen afgestroomd, er zijn leerlingen verhuisd en zijn nieuwe leerlingen bijgekomen, maar de meerderheid van de examenkandidaten zijn leerlingen die destijds samen gestart zijn.

Voor de Examengroep van Agora is dit beeld niet van toepassing:

-in totaal 17 deelnemers aan *enigerlei vorm van eindexamen*

-8 deelnemers zijn in 2014-2015 samen begonnen aan het eerste jaar van Agora. Het jaar 2014-2015 was ook het startjaar van Agora

-9 deelnemers komen van elders en zijn in *enigerlei jaar later* als zij-instromer op Agora beland.

De vraag is nu natuurlijk waar deze omvangrijke zij-instroom aan toe te schrijven is. Een sluitend antwoord valt op dit moment niet te geven.

Bekend was dat Agora jaarlijks een grotere of kleinere groep zij-instromers kent. Ouders en leerlingen raken geboeid door het onderwijsconcept van Agora en maken de overstap. Er zijn ook ouders die onder de indruk zijn van de pedagogische bandbreedte die Agora kan bieden en uit dien hoofde met hun kind switchen. Nieuw en meer recente datum zijn leerlingen en in hun kielzog ouders die aangetrokken worden door de unieke examen-faciliteiten van Agora: sneller, flexibeler, gevarieerder en maatwerk.

Agora heeft de garantie gegeven afgegeven dat leerlingen examen kunnen afleggen minimaal op het niveau van het advies van de basisschool.

Maakt Agora deze toezegging nu ook waar?

Een definitief antwoord op deze vraag moeten we op dit moment nog schuldig blijven.

Wat we wel weten is enerzijds het advies van de basisschool destijds en anderzijds het niveau van eindexamen waar de 17 eindexamenkandidaten voor gaan:

-17 deelnemers aan enigerlei vorm van een eindexamen

-12 deelnemers die gaan voor een vorm van examen conform het advies van de basisschool

(bijvoorbeeld: Vwo-advies van de basisschool en Vwo-examen of Vmbo-TL-advies en Vmbo-TL-examen)

-5 deelnemers met een examenvorm boven het niveau van het advies van de basisschool

(bijvoorbeeld: Vmbo-TL-advies van de basisschool en Havo-examen of Havo-advies en Vwo-examen)

-geen deelnemers met een examenvorm lager dan het advies van de basisschool.

De "bewijslast" van deze eerste cijfers is natuurlijk heel beperkt, maar voor dit eerste cohort lijkt de "garantie" stand te houden.

5. De resultaten van het examen

Stand van zaken na de uitslag van het eerste tijdvak op 13 juni:

- Regulier, volledig examen in één jaar (standaardvariant)
 - 2 Havo kandidaten zijn geslaagd.
 - 2 VMBO kandidaten zijn geslaagd.
 - 2 VMBO kandidaten doen herkansing en slagen in tweede tijdvak.
- De 9 deelnemers met een vervroegd examen hebben hun vakken voor het overgrote deel met een voldoende afgesloten.
- De twee deelnemers aan het Staatsexamen hebben hun mondeling pas eind juni en begin juli. Hun resultaten zullen dan pas bekend zijn

Deze uitslag is naar onze mening een bevredigend resultaat.

6. Epiloog

Wat is nu de betekenis van deze eerste examenresultaten van Agora? Is hiermee nu de ultieme helderheid verkregen over slagen of falen van dit onderwijsconcept?

Uit het voorafgaande is duidelijk geworden dat dit antwoord er niet is en wel om meerdere redenen.

Allereerst is de cijfermatige basis om een oordeel te kunnen vellen veel te minimaal. Er zijn zes leerlingen die een "regulier" eindexamen gedaan hebben. Er negen leerlingen die een "vervroegd examen voor bepaalde vakken" hebben afgelegd en de twee leerlingen die hebben gekozen voor de optie van deelcertificaten via het Staatsexamen hebben pas hun mondelinge examens eind juni en begin juli.

Daarnaast is er de inhoudelijke divergentie in examenvormen die een vergelijking met andere scholen vrijwel onmogelijk maakt. “Vervroegd eindexamen” en “deelcertificaten via Staatsexamen” zijn elders uitzondering en bij Agora gemeengoed.

Belangrijk is ook het ontwikkelingsstadium van Agora. Met de start in 2014-2015 zijn er nog geen eigen leerlingen uit deze begingeneratie die toe zijn gekomen aan een Havo- of Vwo-examen.

Agora is ook niet opgezet als een experiment in de vorm van een gerandomiseerd gecontroleerd onderzoek. Agora is gestart als een innovatief onderwijsconcept waarop ouders en leerlingen konden intekenen.

Tot slot is er het fenomeen van een heel eigen en unieke zij-instroom bij Agora: leerlingen die afkomen op de flexibele maatwerkoplossingen van examenvormen.

Wat wel duidelijk is uit het eerste examenjaar van Agora is dat dit een “leerzaam” jaar zal worden. Leerzaam voor Agora in de betekenis dat de verbinding en overgang tussen Agora en het examengebeuren opnieuw overwogen moeten worden. Zo’n leermoment van heroriëntatie en herijking is overigens niet nieuw binnen Agora. De afgelopen jaren hebben zich vaker dergelijke momenten voorgedaan.

Het eerste examenjaar van Agora kan ook leerzaam zijn voor andere scholen. Agora heeft laten zien dat binnen de bestaande regelgeving veel ruimte bestaat om dingen anders aan te pakken en anders te organiseren.

Voor het schooljaar 2018-2019 hebben zich 110 nieuwe leerlingen aangemeld voor Agora in Roermond. Elders in Nederland zijn er vijf vo-scholen die onderwijs volgens het Agora-concept gaan aanbieden. Deze belangstelling voor onderwijsvormen die inspelen op de unieke mogelijkheden en talenten van leerlingen staat niet op zich zelf. Agora zoekt daarbij echt de grenzen op van *Learner-Centered Education*: leerlingen met hun eigen coach in een centrale positie en ingebed in een hele systematiek maken zelf keuzes welke inhoud ze wanneer en waar en op welke wijze gaan bestuderen. Naast Agora zijn er een toenemend aantal vo-scholen die zoeken naar mogelijkheden om de leerlingen meer aan zet te laten.

Er is dus een groeiende groep van scholen en dus ook van ouders en leerlingen die op de spanningsboog van differentiatie / uniciteit / variatie versus gelijkheid / uniformiteit / standaardisatie de zijde opzoekt van meer ruimte voor verschillen. Aan die keuzes liggen ook uiteenlopende opvattingen ten grondslag over functies en doelen van onderwijs.

Zo’n keuze -al dan niet op het scherp van de snede- gaat natuurlijk met het naderbij komen van het eindexamen in de huidige opzet en uitwerking in meer of mindere mate wringen. Deze spanningsboog is natuurlijk niet nieuw. Discussies over vorm en inhoud van eindexamens zijn van alle tijde. De Onderwijsraad werkt momenteel aan een advies over eindexamens en ook met dat advies zullen de meningen verdeeld blijven.

Nederland verkeert daarbij in een bevoorrechte positie door de vrijheid van onderwijs. Er is een grondwettelijke basis voor diversiteit in richting en inrichting. Scholen kunnen hun eigen keuzes maken, maar moeten wel voldoen aan de voorwaarden in wet- en regelgeving. Agora voldoet hieraan, maar meer armslag zou natuurlijk meer dan welkom zijn. Scholen in de frontlinie van onderwijsvernieuwing zouden daarvoor een ruimer speelveld moeten kunnen krijgen.

Deze bijdrage is tot stand gekomen mede op basis van een bijdrage uit de innovatieregeling De Vrijplaats van de provincie Limburg.

De auteur volgde afgelopen schooljaar de Examen groep van nabij en kreeg daarbij alle medewerking.

Jos Claessen
06-5020 8210
Jos.Claessen@OU.nl